

Kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle puolustusvoimien kirkollisista oppitunneista sekä sotilaspapeista

Kantelija: Dos. Jouni Luukkainen

puheenjohtaja, Pääkaupunkiseudun ateistit ry (www.ateistit.fi)

Wallininkuja 2 C 53, 00530 HELSINKI

p. (09) 191 51443, (09) 7534 703

jouni.luukkainen@helsinki.fi

Viranomainen, jonka menettelyä arvostelen: Puolustusvoimat.

Toimenpide, jota pidän virheellisenä:

i) Yleinen palvelusohjesääntö, joka on otettu käyttöön 1.7. 2009 ja jossa sotilaskäskynä määrätään asevelvollisen asevelvollisuuslaissa tarkoitettun palvelusvelvollisuuden ja paikallaolovelvollisuuden tarkemmasta sisällöstä, velvoittaa evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan henkilön osallistumaan palvelusohjelman osana olevaan tämän kirkon mukaiseen kirkolliseen opetukseen elämäkatsomuksellisen opiskelun sijasta, vaikka tästä velvollisuudesta ei ole säädetty lailla, kuten perustuslaki vaatisi, ja vaikka kansalaisia on kohdeltava yhdenvertaisesti lain edessä, kuten perustuslaki myös vaatii.

ii) Yleisen palvelusohjesäännön mukaan sotilaspappi vastaa eettisen opetuksen ja kasvatuksen toteuttamisesta joukko-osastossa. Tämä koskee myös kirkollisen opetuksen korvaavaa elämäkatsomuksellista ja eettistä opetusta sekä terveys- ja tapakasvatusta. On vastoin perustuslain vaatimaa kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä, että ei-kirkollisen opetuksen ja kasvatuksen järjestämisen ja hoitamisen tehtävät eivät ole kenen tahansa pätevän haettavissa. Kirkkoon kuulumattomilla on myös perustellut epäilynsä sotilaspappien soveltuvuudesta elämäkatsomustiedon ja kaatuneiden huollon opettamiseen sekä henkisen tuen antamiseen.

Yhteys toiseen kanteluuni: Kanteluasiassani dnro 566/4/09 (kirjeeni 14.2.2009 ja 20.2.2009 sekä sähköpostiviestini 24.2.2009) olen kannellut puolustusvoimien uskonnollisista tilaisuuksista. Pääesikunta antoi 24.6.2009 tästä kantelustani eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen siltä pyytämän lausunnon (AF12915). Noudin kopion lausunnosta ja sen liitteistä asian valmistelijan, esittelijäneuvos Raino Marttusen kanssa sopimamme mukaisesti 1.7.2009 oikeusasiamiehen kirjaamosta oman vastineeni laatimista varten. Tämän pääesikunnan oikeudellisella osastolla valmistellun lausunnon yhtenä liitteenä on pääesikunnan henkilöstöosaston lausunto 29.4.2009 (AF9526).

Asian kuvaus: Selostan tätä a) puolustusvoimien kirkollista työtä koskevan lainsäädännön, b) puolustusvoimien yleisen kirjallisen materiaalin, c) pääesikunnan lausunnon (ks. yllä), d) pääesikunnan kenttärovasti Seppo Ahosen haastattelun sekä e) pääesikunnan kenttärovasti Seppo Ahosen kanssa käymäni puhelinkeskustelun avulla.

a) Puolustusvoimien kirkollista työtä koskeva lainsäädäntö: Suoraan puolustusvoimia koskevat säännökset (voimaan 1.1.2008), kuten erityisesti kenttäpiispan nimittämisen sisältävä 38 § laissa puolustusvoimista (551/2007), kertovat vain sotilaspapistosta, mutta 5 § valtioneuvoston asetuksessa puolustusvoimista (1319/2007) myös itse kirkollisesta työstä: ”Puolustusvoimien hengellistä työtä johtaa ja valvoo kenttäpiispa.” Kirkkolaisissa tämä on ilmaistu seuraavasti: ”Sotilaspappeja johtaa ja valvoo puolustusvoimien hengellisen työn johtajana kenttäpiispa.” Mitään tämän hengellisen työn sisällöstä lainsäädäntö ei kerro.

b) Puolustusvoimien yleisestä kirjallisesta materiaalista:

b1) Yleinen palvelusohjesääntö 2009 (vahvistettu 7.5.2009, voimaan 1.7.2009). Tämä kumoaa **Yleisen palvelusohjesäännön 2002**, johon teen vertailuja. Luvun ”4 Palvelus joukko-osastossa” alaluku ”4.5 Pappi, sosiaalikirjuri, henkilöstötukiryhmä ja varusmiestoimikunta” mainitsee aluksi kohdassa 194 joukko-osaston papin komentajan tukena joukon henkisestä hyvinvoinnista huolehtimisessa hyvin samaan tapaan kuin aiemmin. Sitten alaluvussa kerrotaan aivan toisin kuin aiemmin, että *sotilaspappi vastaa eettisen opetuksen ja kasvatuksen toteuttamisesta joukko-osastossa:*

195. Joukko-osaston pappi tarjoaa henkistä ja hengellistä tukea sitä tarvitseville. Sotilaspappi vastaa eettisen opetuksen ja kasvatuksen toteuttamisesta joukko-osastossa. Hän osallistuu psykososiaalisen tuen antamiseen joukko-osaston henkilöstötukiryhmässä.

Luvussa ”8 Lippujen käyttö” puhutaan joukko-osastolipun siunaamisesta arvatenkin puolustusvoimien kirkollisen työn osana:

352. Joukko-osastolippu on joukko-osastolle tai sotilasopetuslaitokselle erikseen vahvistettu ja siunattu lippu, jonka tasavallan presidentti on luovuttanut joukon käyttöön.

Millainen symboliarvo joukko-osastolipulla on silloin sotilaalle, joka pitää maallista valtiota ihanteenaan ja ainoana mahdollisuutena taata kaikille uskonnonvapaus? (Paavikin vieraillessaan vuonna 2008 Ranskassa kehotti kuulijoitaan pitämään kiinni Ranskan valtion maallisuudesta, koska se takaa kaikille uskonnonvapauden.) Millaiseksi hän silloin kokee ei-kirkollisessa opetuksessa opettajanaan sotilaspapin? Varsinkin, kun hän tietää, että hän ei itse edes sotilasuralle lähtemällä ja vaikka kuinka pätevänä saisi oikeutta hakea opettajaksi sellaiseen opetukseen?

Alaluvussa ”8.1 Kielekkeisen valtiolipun käyttö” kuvataan hautaustilaisuutta sanalla siunaustilaisuus:

372. Suruliputus toimeenpannaan vainajan kuolinpäivänä. ... Hautajaispäivänä suruliputetaan aamusta alkaen siunaustilaisuuden päättymiseen asti, minkä jälkeen lippu nostetaan ylös jäljellä olevaksi liputusajaksi. Jos liputuksen kohteena olevan kuolin- tai hautauspäivä sattuu viralliseksi liputuspäiväksi, silloinkin liputetaan suruliputuksena. ...

Siis puolustusvoimille kaikki hautaustilaisuudet ovat (kirkollisia) siunaustilaisuuksia? Sellaisiksi ne kai tahtoo pääesikunnan henkilöstöosaston kirkollinen ala, jolla kaiketi on halutessaan ollut mahdollisuutensa kohdan 372 muotoiluun. Tämän perusteella puolustusvoimat kai pitää asiallisena, että myös kirkkoon kuulumattomat vainajat haudataan kirkollisesti, vaikka nämä eivät ole jättäneet sellaisesta todistusvoimaista eli siis kirjallista lupaa toivomuksen tai suostumuksen muodossa. Se on kuitenkin vastoin hautaustoimilakia, joka asettaa vainajan otaksutunkin vakaumuksen etusijalle ja tässä tapauksessa siis kirkottoman hautaamisen. Minusta luvattomassa siunauksessa on kyse hautaamattoman ruumiin pahennusta herättävästä käsittelystä, jonka rikoslaki säättää rangaistavaksi hautarauhan rikkomisena. Ne kirkkoon kuuluvat, jotka eivät pidä tekoa pahennusta herättävänä, ottakoot huomioon, että en itse kuulu kirkkoon, joten olen heitä sekä asiantuntevampi että oikeutetumpi kannanottooni. (He ottakoot myös huomioon, että kirkkoon kuulumattoman vainajan ruumiin siunaaminen vaikka vainajan luvallakin voi toisaalta olla papin vakaumusta vastaan.)

Mutta kirkkoon kuulumattomien vainajien vakaumuksen häpäisy ja hautarauhan rikkomisen ruumiinsiunauksella on kuitenkin ollut mahdollista kirkon oman kirkkojärjestyksen väärän käytännön tähden ja pappien tahtomatta myöntää, että vainajan kirkkoon kuulumattomuus on sinällään riittävä kannanotto kirkollista hautaamista vastaan. Kuinka varusmies, joka ajattelee olevansa valmis tarvittaessa kaatumaan isänmaansa puolustamiseksi (ottamatta tässä nyt kantaa sellaisen uhrautumisvalmiuden mielekkyydestä ja vastapuolen kaatamisen oikeudesta), silloin suhtautuu sotilaspappiin kaatuneiden huollon opettajana, kun pappi puolestaan on valmis häpäisemään hänen kaatuneen ruumiinsa kirkollisella siunaustoimituksella, vaikka pappi tietäisi, että mikään vainajan dokumentti ei siihen oikeuttaisi?

Tosin luvun ”9 Sotilaalliset tilaisuudet” alaluvun ”9.4 Hautajaiset” kohdassa 458 ei olla aivan niin yksioikoisia kuin kohdassa 372 yllä, vaan sen mukaan hautajaiset voidaan järjestää siviilihautajaisina tai hautajaisina sotilaallisin kunnianosoituksin, ja hautajaisjärjestelyt riippuvat vainajan ilmaisemasta tahdosta, omaisten toiveista, uskonto- tai kirkkokunnasta, hautaustavasta ja paikallisista olosuhteista. Mutta voin kuitenkin epäillä yllä tarkasteleman kohdan 372 perusteella, että puolustusvoimat

suostuessaan järjestämään hautajaisiin sotilaalliset kunnianosoitukset ei kuitenkaan välittäisi ottaa huomioon vainajan kirkkoon kuulumattomuudellaan ilmaisemaa ei-kirkollista tahtoa. Näin on varsinkin, kun kohdan 372 kanssa samasta asenteesta kertoo seuraava alaluvun 9.4 kohta:

463. Ulkomailla kuollut sotilas saatetaan kotimaahan ja otetaan vastaan sotilaallisin kunnianosoituksin. Siunaustilaisuus vainajalle, jonka ruumista ei ole löydetty ja joka on julistettu kuolleeksi, järjestetään luvun 9.4 määräyksiä soveltaen.

Alaluvussa ”9.3 Jumalanpalvelukset ja hartaustilaisuudet” kerrotaan aluksi valtionkirkkojen uskonnollisten tilaisuuksien olevan osa palvelusohjelmaa; teksti on aivan sama kuin aiemmin:

446. Evankelisluterilaisia ja ortodoksisia jumalanpalveluksia sekä hartaustilaisuuksia järjestetään osana palvelusohjelmaa. Niiden sisältö ja järjestelyt määräytyvät olosuhteiden mukaan.

Samassa alaluvussa kerrotaan seuraavaksi valtionkirkkoihin kuulumattomien asemasta:

447. Evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon kuulumattomilla sotilailla on oikeus osallistua jumalanpalveluksiin ja hartaustilaisuuksiin. Niille, jotka eivät vakaumuksensa vuoksi osallistu jumalanpalveluksiin ja hartaustilaisuuksiin, on järjestettävä ohjattua elämäntietoon tai etiikkaan liittyvää ohjelmaa.

Erona aiempaan on ensimmäisessä virkkeessä sana ”sotilailla” sanan ”henkilöillä” sijasta. Jälkimmäisessä virkkeessä aiempi ilmaisu ”pyritään järjestämään muuta ohjelmaa” on korvattu velvoittavammalla ja kyseistä ohjelmaa rajoittavammalla ilmaisulla.

b2) Sotilaan käsikirja 2008 (hyväksytty 15.5.2008; puolustusvoimien verkkosivuilla edelleen 8.8.2009). Tarkastelen luvun ”12 Kansalaiskasvatus” alaluvua ”12.3 Kirkollinen työ” (s. 341–345; **LIITTEENÄ**). Lainaan aluksi kokonaan jakson ”Ekumeenista ja uskonnonvapauslain mukaista toimintaa” sivulta 341:

Evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon kuulumattomilla varusmiehellä on oikeus osallistua jumalanpalveluksiin ja hartaustilaisuuksiin. Kirkkoon kuulumaton varusmies voi kuitenkin pyytää myös vapautusta kirkollisen työn tilaisuuksista ja opetuksesta. Eri uskontokuntiin kuuluville pyritään puolustusvoimissa järjestämään mahdollisuus oman uskontonsa harjoittamiseen.

Seuraavaksi lainaan jakson ”Palvelusta ja yhteistyötä” ensimmäisen kappaleen sivulta 341:

Muun toiminnan tavoin kirkolliseen työhön liittyvät tilaisuudet ovat palvelusta kirkkoon kuuluvalla varusmiehelle. Jumalanpalvelus ja hartaus ovat sotilasyhteisön tuleamista Jumalan eteen seurakuntana. Samalla tarjoutuu tilaisuus juhlan ja yhdessäolon kokemukselle sekä sotilasyhteisön ja sen yksittäisen jäsenen elämän eheytykselle.

Sivulla 342 tiivistetään hyvin paljastavasti kirkollisen työn luonne:

KIRKOLLINEN TYÖ tuo tarjolle Jumalan sanan ja sakramentit uskon saamista varten, tarjoaa yhdessäolon, juhlan, hiljentymisen ja pyhyyden kokemuksia, antaa elämäntietoa ja -taitoja, antaa aineksia maanpuolustuksen eettisiksi perusteiksi, tukee vaikeuksissa olevia sotilasyhteisön jäseniä [ja] pitää esillä lähimmäisenrakkauden ja toisen ihmisen kunnioittamisen arvostamisen periaatteita.

Sivulla 343 jaksossa ”Miksi sotia käydään?” on kohta ”Pääosa kristillisistä kirkoista, Suomen evankelisluterilainen kirkko mukaan lukien . . .”, jossa siis maanpuolustuksen eettiset perusteet kytketään kirkolliseen näkemykseen. Sivulla 344 jaksossa ”Rauha on toisen ihmisen rakastamista” rauhantyö kytketään suoraan Jeesukseen: ”Rauhantyön juuret ovat lähimmäisenrakkaudessa. Jeesus . . .”; kristinuskon väitetään myös olevan toimintaa rauhan puolesta.

b3) Kirkollisen työn ohjesääntö (KirkO) (Pääesikunta, Kirkollinen osasto, 2003; Edita Prima Oy, Helsinki 2003). Se on vahvistettu käyttöön otettavaksi 18.6.2003, ja sen tilalla oli aiemmin Kirkollisen työn opas I. Johdannon mukaan ohjesääntö antaa rauhan ajan sekä poikkeusolojen kirkollisen työn teologiset ja toiminnalliset perusteet ja on tarkoitettu ensisijaisesti sotilaspappien toimintaohjeeksi, mutta sitä voidaan käyttää myös muun palkatun henkilöstön, varusmiesten, reserviläisten ja

yhteistoimintaviranomaisten kirkollisen alan koulutuksessa. Pääesikunta antaa ohjesäännön asioista tarkentavia määräyksiä ja ohjeita. Ohjesääntö on voimassa, eikä sitä aiota heti uudistaa, kuten pääesikunnasta kuulin kesäkuussa 2009; pääesikunta lähetti minulle pyynnöstäni kappaleen.

Ohjesäännön II luvun ”Puolustusvoimien kirkollinen työ” alaluku ”B. Kirkollisen työn luonne” aloittaa väitteillä, jotka ovat tietysti kanteluni valossa kiistanalaisia:

24. Kirkollisen työn toteuttamisessa otetaan huomioon uskonnonvapauden sisältyvät oikeudet ja vapaudet. Jokaiselle turvataan oman uskonnon harjoittamisen oikeus. Ketään ei aseteta uskonnollisen tai muun vakaumuksen takia eriarvoiseen asemaan.

Tämän jälkeen alaluku kertoo varusmiesten asemasta kirkollisen työn suhteen seuraavaa:

25. Kirkolliset tilaisuudet ja oppitunnit ovat palvelusta evankelis-luterilaiseen kirkkoon ja ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville varusmiehille. Myös muut voivat osallistua niihin. Varusmiehille, jotka eivät osallistu, järjestetään jumalanpalvelusten ja kirkollisten oppituntien ajaksi ohjattua elämäntiedon opiskelua. Palvelukseen kuuluvat kirkolliset tilaisuudet on merkittävä viikko- ja päiväohjelmiin.

26. Kaikki varusmiehet osallistuvat ensimmäiselle kirkolliselle oppitunnille. Sotilaspappi selvittää silloin kirkollisiin tilaisuuksiin ja opetukseen osallistumisen periaatteet sekä sotilaspapin osuuden varuskunnan mielenterveystyössä ja muussa ihmisten tukemisessa.

Saman II luvun alaluku ”C. Tavoitteet ja tehtävät” kertoo näistä tavoitteista ja tehtävistä hyvin kirkallisesti:

31. Kirkollisen työn tavoitteena on, että sotilasyhteisön jäsen:

- kasvaa hengellisesti, henkisesti ja eettisesti
- oppii tuntemaan kolmiyhteisen Jumalan ja tulee hoidetuksi jumalasuhteessaan
- ymmärtää uskon ja elämän yhteyden

...

32. Tavoitteiden saavuttamiseksi kirkollisen työn tehtävänä on:

- julistaa Jumalan sanaa ja toimittaa sakramentteja

...

Kohta 33 kertoo julistuksen tehtävästä tarkemmin ja väittää, että julistus tukee joukon yhtenäisyyttä. Tehtävässä pyrkimyksenä voidaan siis sanoa olevan kohtaan 31 viitaten, että sotilasyhteisön jäsen todellakin ”oppi tuntemaan kolmiyhteisen Jumalan”. Kohdassa 34 sitten kerrotaan ilmeisesti sitä tilannetta ajatellen, jossa sotilasyhteisön jäsenenä on näin aikaan saatu usko, että kirkallisessa opetuksessa tarkastellaan tarkemmin tämän uskon ja elämän yhteyttä, jälleen siis kohtaan 31 yllä viitaten:

34. Kirkallisessa opetuksessa käsitellään ihmisenä kasvamista, perheessä ja ryhmässä elämistä, ihmissuhteita, elämäntiedon kysymyksiä ja elämäntaidollisia kysymyksiä sekä johtamisen ja maanpuolustuksen eettisiä näkökulmia.

Tämän jälkeen III luvun ”Kirkollisen työn sisältö” alaluku ”A. Julistus” kertoo II lukua tarkemmin tästä julistuksesta. Ensimmäisen III luvun alaluku ”B. Opetus” selvittää kirkollisen opetuksen aseman:

42. Puolustusvoimien kirkollinen opetus on taustaltaan evankelis-luterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkkokunnan opetusta. Se on osa puolustusvoimissa annettavaa koulutusta.

Tämän jälkeen alaluku kertoo suoraan, mitä yllä yrittäessä kohtaan 34 yhteydessä sanoa:

43. Kirkallisessa opetuksessa käsitellään ihmiselämän kysymyksiä kristillisen uskon ja etiikan näkökulmasta. Aiheina ovat ihmisenä kasvaminen, perheessä ja ryhmässä eläminen, ihmissuhteet, esimiehenä ja alaisena toimiminen, maanpuolustuksen eettiset kysymykset sekä poikkeusolojen kirkollinen työ ja kaatuneiden huolto.

Alaluvussa esitellään sitten kirkollisen opetuksen tavoitteet ja muodot:

44. Kirkollisen opetuksen tavoitteena on, että sotilasyhteisön jäsen:

- tuntee kristillisen uskon, seurakunnan elämän ja kirkollisen työn perussisällön

– saa kristillisen elämäkäsitteen pohjalta suuntaa omaan elämäänsä

...

45. Kirkolliseen opetukseen kuuluvat oppitunnit, luennot, perhekasvatustilaisuudet ja virsiopetus. Tarvittaessa järjestetään rippikoulu.

Luvun III alaluku ”D. Ortodoksinen kirkollinen työ” kertoo työn tavoitteista ja muodoista:

53. Puolustusvoimien ortodoksinen kirkollinen työ on ortodoksinen kirkkokunnan julistusta, opetusta ja sielunhoitoa. Sen tarkoituksena on vahvistaa sotilasyhteisön ortodoksisen jäsenten uskoa sekä auttaa heitä kirkon yhteiseen uskonelämään. Ortodoksista kirkollista työtä tekevät ortodoksiset sotilaspapit.

55. Ortodoksit osallistuvat hartauksiin ja kirkollisille oppitunneille yksikkönsä mukana tai heille pidetään omia hartauksia ja oppitunteja. Jumalanpalveluksia ja hartauksia järjestetään myös yhdessä paikallisen ortodoksinen seurakunnan kanssa.

Luvun III alaluku ”E. Kriisinhallintajoukon kirkollinen työ” kertoo sotilaspapin tehtävistä ja on sikäli merkityksellinen:

56. Suomalaisen kriisinhallintajoukon kirkollisesta työstä vastaa sotilaspappi, jonka lisäksi joukossa voi olla myös sotilasdiakoni.

57. Kirkollinen työ antaa joukon henkilöstölle hengellistä ja henkistä tukea. Muihin kuin luterilaiseen kirkkoon kuuluville pyritään järjestämään mahdollisuus osallistua oman uskonnollisen yhteisönsä tilaisuuksiin. ...

61. Kuolemantapauksen yhteydessä sotilaspappi pitää muistohetken, on tarvittaessa vainajan saattajana kotimaahan, osallistuu omaisten ja ystävien sielunhoitoon ja toimittaa pyydettyään hautaan siunaamisen.

Kohtaan 57 liittyen muistan, kuinka suomalaisissa rauhanturvajoukoissa pari vuotta sitten koetun väkivaltaisen kuolemantapauksen jälkeen joukoissa palveleva valitti, että henkistä tukea antoi sotilaspappi; hänen mielestään muunlainen henkilö olisi ollut parempi. Lehtileikettä aikani talteen ottamatta tämän kuvaukseni yksityiskohdat saattavat valitettavasti olla pahastikin epätarkat, mutta ajatuksen muistan oikein. *Kriisinhallintajoukon kokoonpanossa sotilaspappi saattaa olla juuri väärä ammattilainen tilanteessa, jossa joukkoa itseään kohtaa kriisi.*

Kohta 61 sanoo yksioikoisesti kuolemantapauksen yhteydessä sotilaspapin pitävän muistohetken. Sotilaspapilla on koulutusta vain vakiintuneita kirkollisia ilmaisuja käyttävien muistohetkien pitämiseen, ja sotilaspappi virkansa puolesta joka tapauksessa tekee muistohetkestä kirkollisen, vaikka hän väkiväisesti pystyisikin pidättymään uskonnollisista ilmaisuista. Miksi kohdassa 61 sotilaspappia ei määrätä vetäytymään kirkkoon kuulumattoman vainajan muistohetken pitämisestä, jotta ei loukattaisi vainajaa eikä tällöin myöskään hänen tovereitaan kirkollisella muistohetkellä?

On vielä syytä lainata III luvun alalukua ”F. Poikkeusolojen kirkollinen työ”:

68. Kaatuneiden huolto on sielunhoidollinen ja diakoninen tehtävä ja puolustusvoimien huollon osa. Kaatuneiden huollon tavoitteena on kunnian osoittaminen ja viimeisen palveluksen suorittaminen kaatuneille sekä omaisten ja läheisten tukeminen.

71. ... Tarvittaessa järjestetään koulutusta vapaaehtoisille kirkollisen työn tekijöille, esimiehille sekä lääkintähenkilöstölle. Koulutusaiheita ovat esimerkiksi vakaumuksen kunnioittaminen ... tai kaatuneiden huolto.

Sotilaspappi osoittaisi kirkkoon kuulumattomalle kaatuneelle kunniaa ja kunnioittaisi vainajan vakaumusta vetäytymällä muistopuheista ja hautaan siunaamisesta. Voin ilmaista tämän myös niin, että muu olisi vainajan mitätöntä ihmisenä. Kun kerran papit eivät vetäydy, käytäntö sotilaspapeista (kaatuneiden tai puolustuskyvyttömiä haavoittuneiden) vakaumuksen kunnioituksen opettajana herättää vastenmielisyyttä.

b4) Ruotuväki, joka on puolustusvoimien kustantama lehti (verkossa: www.ruotuväki.fi), mainitsee artikkelissaan ”Yleinen palvelusohjesääntö uudistuu” (nro 10/2009, 22.5.2009, sivut 8–9) kirkollisesta työstä vain, että sotilaspastorin rinnasteinen sotilasarvo muuttuu (alentuu).

b5) Karjalan Prikaatin kotisivulla www.mil.fi/maavoimat/joukot/karpr oli edelleen 8.8.2009 viimeksi 31.3.2009 päivitettyllä alisivulla > Varusmiespalvelus > Kirkollinen työ (eli /kirkollinentyo.dsp) (**LIITTEENÄ**) Vekaranjärven varuskuntaan viitaten seuraava maininta: ”Kirkkoihin kuulumattomien ei tarvitse kirkollisiin tilaisuuksiin osallistua.”

b6) PEKOUL-OS PAK A 01:05 01.02 Varusmiehille yhteisesti koulutettavat asiat (pääesikunnan koulutusosasto; hallinnollinen ohje; julkaistu 18.12.1997; voimaan 1.7.1998). Tämä oli pääesikunnan lausunnon liitteenä. Ohjeen mukaan yhteisesti koulutettaviin asioihin kuuluu kansalaiskasvatus. Ohjeen luvun ”2. Kokonaistavoitteet yhteisesti koulutettaville asioille” alaluku ”2.6 Kansalaiskasvatuksen tavoitteena on, että taistelija” ei viisikohtaisessa tavoiteluettelossaan viittaa mihinkään kirkolliseen, mutta ohjeen liiteosassa kansalaiskasvatuksen yhtenä osana on aina mainittu kirkollinen opetus (ja usein myös terveys- ja tapakasvatus).

b7) PEKIRK-OS PAK 01:02 Osallistuminen kirkolliseen opetukseen ja kirkollisiin tilaisuuksiin (pääesikunnan kirkollinen osasto; hallinnollinen ohje; julkaistu 26.10.1999; voimaan 1.11.1999). Tämäkin oli pääesikunnan lausunnon liitteenä. Ohjeen luku ”1. Yleistä” toteaa kirkollisen työn kuuluvan puolustusvoimien kansalaiskasvatuksen piiriin edellisessä kohdassa tarkastelemaani hallinnolliseen ohjeeseen viitaten. Luvun mukaan kaikki varusmiehet voivat osallistua kirkollisille oppitunneille ja kirkollisiin tilaisuuksiin. Ohjetta (”Tätä käskyä”) sovelletaan (myös) kertausharjoituksiin käskettyihin reserviläisiin. Ohjeen luvun ”2. Osallistuminen ja vapauttaminen” mukaan: ”**Kaikki varusmiehet osallistuvat ensimmäiselle kirkolliselle oppitunnille,**”

jolla sotilaspappi selvittää kirkolliseen opetukseen ja kirkollisiin tilaisuuksiin osallistumisen periaatteet, sotilaspapin osuuden varuskunnan mielenterveystyössä sekä sen, miten hänet tavoittaa henkilökohtaisen avun saamiseksi.

Edelleen luvun mukaan: ”**Kaikki varusmiehet osallistuvat myös papin pitämille terveys- ja tapakasvatuksen oppitunneille.**”

Se, että ohje käskää evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan varusmiehen osallistumaan palveluluonteisesti järjestettyihin kirkollisiin tilaisuuksiin ja kirkollisille oppitunneille, selviää seuraavasta vapauttamissäännöstä:

Muusta palveluluonteisesti järjestetystä kirkollisesta työstä voivat muut kuin evankelis-luterilaiset ja ortodoksiset varusmiehet pyytää vapautusta henkilökohtaisesti tai kirjallisesti yksikkönsä päälliköltä.

Ohjeen luku ”3. Korvaava opiskelu” on yksityiskohtaisuudessaan syytä lainata kokonaan:

Kirkollisille oppitunneille ja kirkollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta vapautetuille varusmiehille tulee järjestää niiden ajaksi yksikössä valvojan johdolla tapahtuvaa elämäntarkastusmuksellista opiskelua, jossa voidaan käyttää esimerkiksi lukion opetussuunnitelman mukaista elämäntarkastusmuksellisuuden oppimateriaalia. Muuta palvelusta vapautetuille ei saa järjestää.

Totean, että jos aikataulullisista syistä sotilaspappi itse ei voi antaa tätä korvaavaa opetusta, se on hyvä.

Johtopäätöksenäni lainaamastani puolustusvoimien yleisestä kirjallisesta materiaalista on, että evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvalla varusmiehellä on todellakin kanteluni väittämän mukaisesti velvollisuus osallistua kirkollisille oppitunneille. Materiaali myös kuvaa kirkollisen opetuksen sisältöä ja vahvistaa näin, että se saattaa olla joillekin ongelmallinen ja vakauksen vastainen.

Materiaalin kuvaama kirkollisen opetuksen sisältö ja kirkkoon kuuluvan pakko osallistua tähän opetukseen sekä kirkollisiin tilaisuuksiin osoittavat yhdessä kirkollisen työn epäeettiseksi. (Televisiodokumentissa kuvasin kirkon pahuuden ruumiillistumaksi kirkon pakkojäsenyyden ja koulun uskononopetuksen pakon tähden.)

Tämä epäeettisyys ja materiaali muutenkin sekä niihin liittyvät pohdiskeluni osoittavat sotilaspappien soveltumattomuuden elämäntarkastusmuksellisuuden opettamiseen. Samoin materiaalin tarkastelu käytännön kannalta osoittaa sotilaspapit soveltumattomiksi kaatuneiden huollon opettamiseen sekä henkisen tuen antamiseen.

c) Pääesikunnan lausunnosta: Pääesikunnan henkilöstöosaston lausuntoa ei ole tarpeen tarkastella tästä pääesikunnan oikeudellisen osaston lausunnosta erikseen.

Lausunnon mukaan eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen selvitys- ja lausuntopyyntöissä 24.3.2009 on pääesikuntaa pyydetty lausunnossaan erikseen arvioimaan, tuleeko kaikkia puolustusvoimien kirkollisen työn muotoja (kirkollinen opetus ja kirkolliset tilaisuudet ym.) pitää perustuslaissa tarkoitettuna uskonnon harjoittamisena. Pääesikuntaa on samalla pyydetty myös täydentämään tämän saman kysymyksen osalta 5.11.2008 antamaansa lausuntoa aiemmasta kantelusta dnro 2878/4/8, joka on (oikeusasiamiehen kanslian diaarin mukaan) edelleen vireillä asianaan puolustusvoimien varuskuntien menettely koskien kirkkoon kuuluvien käskemistä iltahartauksiin tai jumalanpalveluksiin.

Lausunto (sivu 4) vetoaa eduskunnan oikeusasiamies Lauri Lehtimajan ratkaisuun 8.12.2000 (dnrot 1566/4/98, 2129/4/98 ja 2718/4/99). Minulla ei ole käytettävissäni alkuperäistä päätöstä, mutta sitä on selostettu uskoakseni riittävän tarkasti Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksessa toiminnastaan vuonna 2000 (K 14/2001 vp) sivuilla 251–253 otsikolla ”Uskonnonvapaus puolustusvoimissa”. Kertaan nyt OA:n kertomuksesta oleelliset osat täydentäen näin lausunnon tekstiä. Panssariprikaatissa palveleva kapteeni oli (lisäksi) arvostellut sotilaspastorin kotiuttamispuhetta sen sisältämien uskonnollisten ilmaisujen vuoksi; kotiuttamistilaisuutta ei ollut etukäteen määritelty hartaustilaisuudeksi. Päätöksen mukaan sotilaspastorin puheensa alussa käyttämä ilmaisu ”Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen” oli kuitenkin saattanut antaa kuulijoille harhaanjohtavan kuvan tilaisuuden luonteesta. OA:n mielestä olisi tässä yhteydessä ollut viisasta välttää tällaisen liturgisen ilmaisun käyttöä. Sotilaspastorin huomiota OA kiinnitti siihen, että liturgisten ilmaisujen käyttämistä tulisi välttää ei-uskonnolliseksi tarkoitettussa puheessa.

Pääesikunnan lausunto vaikee näistä OA:n moitteista. Ei OA:n päätös antanut lupaa käyttää uskonnollisia ilmaisuja ei-uskonnolliseksi tarkoitettussa puheessa, vaikka ne OA:n mielestä myös puhujan tarkoitus huomioon ottaen eivät tehneet tilaisuudesta uskonnon harjoittamista.

Lausunto joka tapauksessa jatkuu kannanotolla, että pääesikunta katsoo, ettei myöskään se, että oppitunnin pitäjä tai tilaisuuden puhuja on koulutukseltaan pappi tai kuuluu kirkollisen toimialan henkilöstöön, tee tilaisuudesta sinällään uskonnon harjoittamista. Mutta OA:n moitteiden mukaan tilaisuuden puhujan on pidättäydyttävä uskonnollisista ilmaisuista.

Ilmeisesti lausunto vetoaa OA:n päätökseen tukeakseen erityisesti lausunnossa (sivun 4 alussa) esitettyä kannanottoa, että tekstissä aiemmin mainittua ensimmäistä kirkollista oppituntia sekä papin pitämiä terveys- ja tapakasvatuksen oppitunteja ei sisältö huomioon ottaen voida pääesikunnan mukaan pitää perustuslaissa tarkoitettuna uskonnon harjoittamisena.

Ohittaessaan yllä mainitsemani OA:n moitteet lausunto ei ota rehellisellä tavalla kantaa ensimmäistä seuraavien kirkollisten oppituntien luonteeseen. Nämä oppitunnit eivät kenties ole kirkon jäsenille uskonnon harjoittamista perustuslain vallitsevan tulkinnan mielessä, mutta eivät ne toisaalta ole lausunnon sivun 5 ilmaisua käyttäen myöskään ”esimerkiksi yleistä kansalaiskasvatusta, terveys- ja tapakasvatusta, etiikkaa, elämäkatsomustietoa tai henkistä tukea”, koska näiden kaikkien termien sinällään tarkoittamilla asioilla on oma uskonnoton, tieteen todellisuuskäsitykseen pitäytyvä luonteensa, kun taas kirkollisten oppituntien luonne on välttämättä uskonnollinen, uskonnon yliluonnollisuuksia sisältävästä todellisuuskäsityksestä lähtevä.

Johtopäätökseni lausunnon tämän osuuden tarkastelustani on, että evankelis-luterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan on pakko osallistua kaikille kirkollisille oppitunneille — yksikään kirjallinen lähde ei ole edes muuta väittänyt –, että nämä oppitunnit ovat uskonnollisia sisällöltään ja siksi mahdollisesti kirkkoon kuuluvankin vakaumuksen vastaisia, että kirkollisten oppituntien ulkopuolinen yleinen kansalaiskasvatus, terveys- ja tapakasvatus sekä etiikan ja elämäkatsomustiedon opetus sijoitetaan aiheetta, vakaumusta loukkaavasti ja haitallisesti kirkolliseen työhön sotilaspappien vastattavaksi ja hoidettavaksikin ja että kaikille pakollisella ensimmäisellä kirkollisella oppitunnilla henkistä tukea ohjataan oikeudetta hakemaan sotilaspapilta.

d) Pääesikunnan kenttärovasti Seppo Ahosen haastattelu: Kirkon tiedotuskeskus julkaisi 20.7.2009 uutisen ”Sotilaspappi on kansainvälisten kriisien ja monikulttuurisuuden asiantuntija” (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon verkkosivut www.evl.fi: Etusivu > Ajankohtaista > Uutiset; **LIITTEE-**

NÄ), jossa sanotaan, että kirkkoon kuulumattomat ovat vapaita jäämään pois kirkollisesta työstä, että sen sijaan heille järjestetään elämäkatsomustiedon opetusta ja että kenttärovasti Ahonen muistuttaa, että ”kirkkoon kuulumattomia ei saa pakottaa osallistumaan, mikäli toimintaan liittyy uskonnollista ainesta, jonka henkilö kokee loukkaavana”.

Uutisesta, joka on tarkoitettu tiedotusvälineiden julkaistavaksi, kirkkoon kuuluva varusmies saa välttämättä sen käsityksen, että hänet puolestaan voidaan pakottaa osallistumaan kirkolliseen työhön, vaikka siihen sisältyisikin hänen loukkaavaksi kokemaansa uskonnollista ainesta. Mutta niinhän asia edelleen onkin uutisen julkaisemisa-jankohtana jo voimassa olleen uuden Yleisen palvelusohjesäännön mukaan.

e) Puhelinkeskusteluni pääesikunnan kenttärovasti Seppo Ahosen kanssa 5.6.2009: Hän ystävällisesti soitti minulle, koska olin sähköpostitse kysynyt pääesikunnasta painetuista kirkollisen työn ohjesäännöistä ja oppaista. Ote samana päivänä tekemistäni muistiinpanoista:

YLLÄTYS: Hänen mukaansa JOKAINEN voi pyytää vapautusta kenttähartauksista yms. (eduskunnan perustuslakivaliokunnan tulkinnan mukaisesta) uskonnon harjoittamisesta sekä myös sotilaspapin oppitunneista, vaikka nämä eivät olekaan uskonnon harjoittamista (siis PeV:n mukaan). Kirkkoon kuulumattomille tämä on hänen mukaansa selvää. Mutta kieltäytymisoikeus niin kenttähartauksista kuin sotilaspapin oppitunneista on myös kirkkoon kuuluvalla; sitä vain ei mainosteta, kuten hän sanoi. Vaihtoehtona tällöin on osallistua elämäkatsomustiedon oppitunneille, joita pitävät samat sotilaspapit. Tyhjää aikaa ei siis jää. Kenttähartauksiin ja sotilaspapin kirkollisiin oppitunteihin osallistumisen ajatellaan ”lähtökohtaisesti” olevan kirkkoon kuuluvan palvelusvelvollisuutta. Mutta armeija haluaa olla joustava, joten kirkkoon kuuluvalla vapautus annetaan, jos sitä pyytää; tarve voi ilmetä keskustelussa. Kuten totesimme, sotilasvakuutuksen voi antaa kirkkoon kuuluvakin sotilasvalan sijaan; tähän on tunnettua.

Siis Yleistä palvelusohjesääntöä ei pidetäkään sitovana määräyksenä. On salainen käytäntö sallia siitä poikkeuksia, mutta niistä ei kerrota, niitä ”ei mainosteta”. Kuinka on ylipäätään mahdollista, että tällaisesta käytännöstä huolimatta käytäntöä ei tehty viralliseksi ja kaikkien tiettäväksi juuri uusitussa Yleisessä palvelusohjesäännössä? Kuinka pääesikunnan kantelustani 24.6.2009 antama lausunto voi vaieta jopa eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle siitä, että kirkkoon kuuluva voi kieltäytyä myös sotilaspapin (kirkollisista) oppitunneista, jos vain jotenkin saa mahdollisuudesta tiedon?

Kieltäytymisen vakaumuksen tai omantunnon syistä tulee saada olla ilmoitusluonteinen ilman, että siihen tarvittaisiin keskustelu sotilaspapin kanssa. Siksikin Yleistä palvelusohjesääntöä on korjattava.

Myös elämäkatsomustiedon oppitunteja pitävät siis samat sotilaspapit kuin kirkollisia oppitunteja. Tämä ei ole hyvä.

Miksi kuvaamani toiminta on mielestäni virheellistä?

i) Puolustusvoimien kirkolliset oppitunnit. Ensiksi huomautan, että yllä kirjallisista lähteistäni lainaamissani teksteissä on käytetty seuraavia ilmaisuja kirkolliset oppitunnit tai kirkolliset tilaisuudet korvaavalle opetukselle tai ohjelmalle:

- eettisen opetuksen ja kasvatuksen (kattotermi)
- ohjattua elämäkatsomustietoon tai etiikkaan liittyvää ohjelmaa
- ohjattua elämäkatsomustiedon opiskelua
- valvojan johdolla tapahtuvaa elämäkatsomuksellista opiskelua
- elämäkatsomustiedon opetusta (epävirallisesta uutisesta)

Olen alla käyttänyt termiä elämäkatsomuksellinen opiskelu, kun en tiedä, kuinka järjestelmällistä tämä opetus tai ohjelma aina on, ja kun ajattelen sen joskus olevan itseopiskelua. Toivoisin kyllä termin elämäkatsomustieto vakiintuvan.

En vetoa perustuslain 11 §:ään, sillä eduskunnan perustuslakivaliokunnan mukaan ainakaan koulun oman uskonnon opetus ei ole uskonnon harjoittamista perustuslain mielessä. Mielestäni uskonnonopetus kylläkin on uskonnon harjoittamista — ei hartauden harjoittamisen, vaan siis opetuksen

muodossa, kuten myös Suomea sitova kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleis-sopimus sen ilmaisee ("utöva sin religion genom undervisning"). Samasta uskonnon harjoittamisesta on mielestäni myös puolustusvoimien kirkollisessa opetuksessa kysymys; ratkaisevaa kun on, että todellisuuskäsitys siinä on uskonnon, ei tieteen mukainen. Siksi on tärkeää, että sellaisesta opetuksesta voisi kieltäytyä kirkkoon kuuluvakin ja osallistua elämäntutkimukselliseen opiskeluun.

Perustuslain 80 §:n mukaan yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista on säädettävä lailla. Mielestäni velvollisuus osallistua puolustusvoimien kirkolliseen opetukseen olisi sellainen velvollisuus, jota perustuslaki koskee, tämän opetuksen tieteellisestä todellisuuskäsityksestä poikkeavan todellisuuskäsityksen tähden. Mutta velvollisuutta osallistua puolustusvoimien kirkolliseen opetukseen ilman oikeutta osallistua vaihtoehtoisesti elämäntutkimukselliseen opiskeluun ei ole säädetty lailla. Lakien ja asetusten viittaukset sotilaspapistoon ja puolustusvoimien hengelliseen työhön eivät sisällä mitään osallistumisvelvoitetta.

Vertailuksi huomautan, että perusopetuslain ja lukiolain mukaan evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvalla opetetaan evankelis-luterilaista uskontoa (kun tämä kirkko on enemmistöasemassa, kuten se ainakin kuntia perusopetuksen tai lukiokoulutuksen järjestäjänä ajatellen on), mutta muita ei velvoiteta osallistumaan tähän opetukseen. Osallistumisvelvollisuus on siis vaatinut oman lakinsa. (Lukiossa kirkkoon kuuluvan opiskelijan ei tosin ole pakko ottaa uskonnon kurseja ennen kuin pääsee eroamaan kirkosta, mutta elämäntutkimustiedon kurssien suorittaminen vasta 18 vuotta täytettyään voi venyttää opiskelut neljänteen lukiovuoteen. Se olisi kuitenkin ollut minun ratkaisuni, jos lukio jo aikanaan olisi ollut kurssimuotoinen.) Muuhun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluva ei ole velvollinen osallistumaan mihinkään uskonnonopetukseen eikä myöskään elämäntutkimustiedon opetukseen, sillä laissa mainittu pyyntö saada oman uskontonsa opetusta ei luo velvollisuutta osallistua tähän opetukseen silloin, kun pyyntöä ei ole esitetty, vaikka opetus olisi muiden pyynnöistä järjestettykin; tämän on vahvistanut eduskunnan apulaisoikeusasiamies 6.6.2005 päätöksessään kanteluun dnro 1705/4/03. Se on myös Opetushallituksen vuoden 2006 tiedotteiden kanta. Opetushallitus esitti vuonna 2006 lain täsmentämistä. Osallistumisvelvoite vaatisi siis lainmuutoksen.

Huomautan edelleen, että lukiolain mukaan opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäntutkimustietoa. Tämä ei ilmeisestikään ole aikuislukioissa johtanut siihen, eikä saakaan johtaa, että uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvien muodostama vähemmistö joutuisi kokemaan tämän tähden elämäntutkimustiedon opetuksen muuttuvan omantuntonsa vastaiseksi (on hyvin vakava uhka, että peruskoulussa ja nuorisolukiossa niin voisi käydä, ja siksi vastustan samanlaista valinnanvaraa niissä).

Ei ole perustetta, että puolustusvoimat ottaisi mallia peruskoulusta ja nuorisolukiosta aikuislukion sijasta. Päinvastoin, puolustusvoimien on täysi syy ottaa mallia juuri aikuislukioista.

Perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan [JL: erityisesti] uskonnon, vakaumuksen tai mielipiteen perusteella. Asevelvollisuuslaissa 1438/2007 asiaa koskee 56 § syrjintäkiellosta; sen mukaan kyseiseen lakiin perustuvaa asevelvollisuutta täytäntöön pantaessa ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan [JL: erityisesti] uskonnon, vakaumuksen tai mielipiteen perusteella. Yleisen palvelusohjesäännön 2009 luvun "3.5 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus" sisältämässä kohdassa 77 henkilöiden eriarvoiseen asemaan asettaminen ja syrjintä [JL: erityisesti] uskonnon, vakaumuksen tai mielipiteen perusteella on kiellettyä.

Mielestäni pelkkä (evankelis-luterilaisen/ortodoksisen) kirkon jäsenyys ei ole hyväksyttävä peruste velvoittaa osallistumaan puolustusvoimien kirkolliseen opetukseen, kun kerran asiasta ei ole säädetty lakia, kun selvästikin pikemminkin aikuislukion kuin peruskoulun ja nuorisolukion tulisi toimia mallina ja kun perusoikeuksia turvaa tietysti paremmin kirkolliseen opetukseen osallistumisen pakon sijasta oikeus valita tämän opetuksen ja elämäntutkimuksellisen opetuksen väliltä.

Puolustusvoimista annetussa laissa 551/2007 puolustusvoimien tehtäviä koskeva 2 § ei sisällä mitään sellaista, josta voitaisiin päätellä puolustusvoimien kirkollisen työn olevan tarpeellisen puolustusvoimien tehtävien toteuttamista varten. Silloin velvollisuus osallistua kirkolliseen opetukseen ei voi seurata myöskään tästä pykälästä. Koska pykälän mukaan puolustusvoimien tehtäviin kuuluu

perusoikeuksien turvaaminen, pykälästä seuraa päinvastoin kyseisen velvollisuuden kieltö.

Asevelvollisuuslain asevelvollisuutta koskevan 2 §:n 4 momentin mukaan asevelvollisen oikeuksia ei saa kyseisen lain nojalla rajoittaa enempää kuin palvelusvelvollisuuden suorittaminen, sotilaallisen järjestyksen ylläpito sekä asevelvollisten ja muiden henkilöiden turvallisuus välttämättä vaativat. Palvelusvelvollisuus tulisi suoritettua myös, ja mielestäni paremmin, valitsemalla, jos siihen olisi oikeus, kirkollisen opetuksen sijasta elämäkatsomuksellinen opiskelu. Mielestäni kirkolliseen opetukseen osallistumiseen velvoittaminen on vastoin tätä säännöstä.

Asevelvollisuuslain asevelvollisrekisterin tietosisältöä koskevan 94 §:n 2 momentin mukaan asevelvollisrekisteriin saadaan [1 momentissa lueteltujen henkilön perustietojen] lisäksi tallettaa lain 91 §:ssä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi [kuten koulutuksen ja palveluksen suunnittelua ja järjestämistä varten] tarpeellisia asevelvollista koskevia seuraavia tietoja: ... 10) väestökirjanpidon paikallisviranomaisena oleva maistraatti sekä kirkkokunta tai muu uskonnollinen yhdyskunta ja sen seurakunta. Hallituksen esityksessä 37/2007 vp tämän pykälän yksityiskohtaisiin perusteluihin on laista ehdotuksen tehneen asevelvollisuuslakitoimikunnan mietintöön (komiteamietintö 2006:2) verrattuna lisätty, sen jälkeen kun Vapaa-ajattelijain liitto ry oli lausunnossaan moittinut, että ”mietinnössä ei mitenkään perustella tarvetta uskontokuntatiedon tallentamiseen” [Lausunnotiivistelmä, Puolustusministeriö 25.8.2006], seuraava teksti: ”Kirkkokuntaa tai muuta uskonnollista yhdyskuntaa koskevalla tiedolla on merkitystä esimerkiksi kaatuneiden huollon kannalta.” Siis hallitus pidättyi käyttämästä mahdollisuutta tehdä tämän ohella senkaltaista lisäystä, että noilla tiedoilla olisi merkitystä myös asevelvollisen kirkolliseen opetukseen osallistumiseen määräämistä varten. Asevelvollisuuslaki siis tässäkin kohden vetää pois tuen kirkkoon kuuluvan velvoittamiselta osallistumaan kirkolliseen opetukseen.

Asevelvollisuuslain palvelusvelvollisuutta ja paikallaanolo-velvollisuutta koskevan 57 §:n 1 momentin mukaan asevelvollisen tulee palvella hänelle määrättyssä joukossa sekä noudattaa lakiin perustuvan toimivallan nojalla annettuja sotilaallista järjestystä ja palvelusta koskevia määräyksiä, esimiehen käskyjä ja muita palvelukseen kuuluvia velvollisuuksiaan. Edelleen 3 momentin mukaan palvelusvelvollisuuden ja paikallaanolo-velvollisuuden tarkemmasta sisällöstä määrätään sotilaskäskynä annettavalla ohjesäännöllä. Hallituksen esitys HE 264/2006 vp laiksi puolustusvoimista taas toteaa puolustusvoimien sisäistä järjestystä ja sotilaskäskyasioita koskevan 30 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa, että sotilaskäskyasioita ovat asiat, jotka esimies ratkaisee sotilaallisen päällikköasemansa perusteella, ja että tyypillisiä sotilaskäskyasioita on [mm.] asevelvollisten kouluttaminen. Puolustusvoimista annettun lain 33 §:n nojalla puolustusvoimain komentaja antaa sotilaskäskynä Yleisen palvelusohjesäännön. Uusikin Yleinen palvelusohjesääntö sitten velvoittaa eli määrää kirkkoon kuuluvan asevelvollisen osallistumaan kirkolliseen opetukseen. Asevelvollisuuslain 112 §:n mukaan on kiellettyä valittaa joukko-osaston komentajan ja harjoituksen johtajan päätöksestä palveluksen ja koulutuksen järjestämistä, kertausharjoitusta tai ylimääräistä palvelusta koskevassa asiassa. Siis Yleisen palvelusohjesäännön ja siitä johdettujen alemmanasteisten ohjeiden perusteella joukko-osaston tasolla annettu määräys osallistua kirkolliseen opetukseen on velvoittava. Mutta ei näissä säännöksissä kuitenkaan täyty perustuslain vaatimus säätää lailla yksilön velvollisuuksien perusteista tarkastelemassani kysymyksessä, jossa ongelmana on kirkollisen opetuksen pakollisuus tämän opetuksen ja elämäkatsomuksellisen opiskelun vaihtoehtoisuuden sijasta.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta tosin lausunnossaan 9/2007 vp hallituksen esityksestä asevelvollisuuslaiksi totesi 57 §:stä (lainaan sivua 3/II): ”Säännökset asevelvollisen palvelusvelvollisuudesta ovat laissa yleispiirteisiä. Velvollisuuden sisältö jää siksi varsin laajasti ohjesäännöllä täsmennettäväksi. Tämä ei ole perustuslain kannalta aivan ongelmatonta, vaikka onkin valiokunnan mielestä selvää, ettei palvelusvelvollisuuden sisällöstä ole tarpeen eikä mahdollista säätää lailla hyvin yksityiskohtaisesti.” Myönnän, että palvelusvelvollisuuden sisällöstä ei varmaankaan ole tarpeen eikä mahdollistakaan säätää lailla hyvin yksityiskohtaisesti. Mutta tarkastelemani ongelma on toisenlainen. Ei ole perustetta antaa eduskunnan säätämän lain sijasta puolustusvoimain komentajalle valtaa velvoittaa kirkkoon kuuluva varusmies osallistumaan kirkolliseen opetukseen.

Ei voi kuitenkaan ajatella, että käytännössä säädettäisiin erityinen laki kirkkoon kuuluvan asevelvollisen velvollisuudesta osallistua puolustusvoimien kirkolliseen opetukseen.

Ongelmat poistuisivat, jos kirkollinen opetus ja elämäkatsomuksellinen opiskelu tehtäisiin täysin

vaihtoehtoisiksi. Tämän vaihtoehtoisuuden perustaksi ei erityistä lakia tarvittaisi, vaan puolustusvoimain komentaja voisi aivan hyvin siitä määrätä.

Tämän tarpeellisen muutoksen voisi nähdä myös osana asevelvollisuuslain 129 §:n siirtymäsäännöksen 4 momentin vaatimusta uudistaa voimassaolleeseen lakiin perustuneet määräykset ja ohjesäännöt kahden vuoden kuluessa uuden lain voimaantulosta. Eduskunnan perustuslakivaliokunta mainitsemassani lausunnossa piti ohjesääntöjen ja määräysten uudistamista esittämänsä perusteella hyvin tärkeänä ja kiirehti uudistusta. ”Hankkeen yhteydessä on arvioitava ohjesääntöjen ja määräysten suhde myös perustuslaista johtuviin vaatimuksiin sääntelyn säädöstasosta ja täsmällisyydestä.” Tarkasteleman ongelman osalta hanke on vielä hoitamatta.

Yhdenvertaisuuteen liittyy uusi huolestumisen aihe elämäkatsomukselliselle opiskelulle ja elämäkatsomustiedon opetukselle.

Yhdenvertainen käsittely uskontoon ja vakaumukseen katsomatta pitää toteuttaa huolellisesti sallittaessa vaatimukseni mukaisesti kaikille kirkollisen opetuksen vaihtoehdoksi elämäkatsomuksellinen opiskelu, jotta ei puolestaan rikottaisi kieltoa syrjiä ketään uskonnon tai vakaumuksen perusteella. Elämäkatsomuksellisen opiskelun sisältö ei nimittäin saa muuttua siitä huolimatta, että se olisi avoin kaikille, vaan sen tulee säilyä tunnustuksettomana ja uskontoihin perustumattomana varsinaisen kohderyhmänsä, uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien mukaisesti. Yhdenvertaisuus ei siis saa tarkoittaa tämän opetuksen painottumista osaksikaan uskontojen oppien suuntaan, vaikka siihen osallistuisikin kirkkoon kuuluvia. Siksi ei myöskään olisi hyvä, jos elämäkatsomuksellisen opiskelun ohjaaminen tai valvominen määrättäisiin edelleenkin sotilaspappien tehtäväksi.

Joka tapauksessa puolustusvoimissa opetustuntien määrä olisi niin pieni, että ratkaisusta ei uskoakseni olisi vaaraa peruskoulun ja nuorisolukion elämäkatsomustiedon opetukselle sen varsinaisen kohderyhmän, uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomien kannalta kuten ei ole ollut aikuislukionkaan kaikille avoimesta elämäkatsomustiedon opetuksesta kaikeinkin jo aikuisopiskelijoiden vähäisen määrän tähden. Mutta elämäkatsomustiedon opetusta peruskoulussa ja nuorisolukiassa ei saa avata valtakirkkoon kuuluville; vaara opetuksen muuttumisesta uskonnolliseksi olisi liian suuri. Vuodesta 2003 alkaen uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalla peruskoulun oppilaalle tai lukion opiskelijalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, opetetaan oppilaan huoltajan (nykyään oppilaan huoltajien yhteisestä) pyynnöstä tai opiskelijan pyynnöstä elämäkatsomustietoa. Jo tämä on saanut Helsingin normaalilyseon johtavan rehtorin, uskonnonpedagogiikan dosentti, teol.tri Markku Pyysiäisen lausumaan uhkaavasti seuraavaa (sivulla 306 teoksessa Ihmistä kasvattamassa: Koulutus – arvot – uudet avaukset, Professori Hannele Niemen juhlaKirja, Suomen Kasvatustieteellinen Seura, Turku, 2008): ”Tämän ilmeisesti tulisi jollakin tavalla näkyä myös seuraavassa opetussuunnitelmauudistuksessa, jossa määritellään elämäkatsomustiedon tavoitteet ja oppisisällöt, mikäli koululainsäädännössä ei päädytä johonkin toiseen katsomusaineita koskevaan ratkaisuun.” Uskonnonopetuksen pakkoon oikea, elämäkatsomustietoa vaarantamaton ratkaisu olisi sallia 12 vuotta täyttäneen lapsen omalla päätöksellään erota kirkosta ja sitä kautta saada siirto uskonnonopetuksesta elämäkatsomustiedon opetukseen (hänen olisi kuitenkin sallittava jatkaa uskonnonopetuksessa omalla ilmoituksellaan).

Haluan vielä havainnollistaa huolestumistani elämäkatsomustiedon suojelemiseksi Yleisen palvelusohjesäännön 2009 kautta. Kohta 77 kieltää syrjimistä ketään myöskään sukupuolen perusteella. Mutta se ei tietenkään kuitenkaan tarkoita, että sukupuoli olisi tyystin sivuutettava. Päinvastoin, esimerkiksi luvun ”4.2 Majoitus- ja sisäjärjestys” majoitusta koskevan kohdan 158 mukaan vapaaehtoista asepalvelusta suorittavat naiset majoitetaan yleensä kasarmeissa naisia varten järjestettyihin erillisiin tiloihin; vain leireillä, harjoituksissa, merivoimien aluksilla ja muissa erityisolosuhteissa erillismajoitusta ei tarvitse järjestää. Luvun ”3.5 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus” alaluvun ”Miesten ja naisten kanssakäyminen palveluksessa” (kohdat 83–86) mukaan sitten esimerkiksi toiselle sukupuolelle varattuihin majoitustiloihin meneminen on toiseen sukupuoleen kuuluvalta henkilöltä kielletty, elleivät erikseen käsketyt virka- ja palvelustehtävät sitä edellytä. Siis toisinaan tasa-arvo ja yhdenvertaisuus tarkoittavat erottelua. Voi myös sanoa, että joskus toinen osapuoli on yleisesti ottaen asemaltaan heikompi ja vaatii enemmän suojelua kuin toinen; yllä naiset. Samoin yhdenvertaisuus elämäkatsomuksellisen opiskelun suhteen tarkoittaa myös sitä, että osallistujat ja järjestäjät kunnioittavat

tämän opiskelun uskontoihin liittymätöntä luonnetta, vaikka uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomat muodostavatkin vähemmistön. Sen pitäisi olla sitäkin helpompaa, kun uskonnon sekoittaminen etiikkaan oppeineen yliluonnollisuuksista vain haittaa etiikkaa ja aina motivoituu uskonnon opettamisella etiikan opettamisen sijasta. Tunnustukseton, maallinen, sekulaari etiikka on kaikkien yhteisesti pohdittavissa ja jaettavissa.

ii) Sotilaspapit. On vastoin perustuslain yhdenvertaisuussäännöstä, että sotilaspapit on määrätty hoitamaan ei-kirkollisia tehtäviä sen sijaan, että näitä tehtäviä hoitamaan voisi hakea kuka tahansa asianmukaisesti kouluttautunut uskonnollisesta asemastaan riippumatta. Se, että näiden ei-kirkollisten tehtävien hoito on varattu vain sotilaspapeille, on myös vastoin näiden tehtävien kohteina olevien varusmiesten oikeutta saada opetuksessaan ja kasvatuksessaan perustuslain takaama yhdenvertainen kohtelu. Tämän osoittaa jo se, että jos kirkolliset oppitunnit ovat heidän vakaumuksensa vastaisia, niin he eivät voi saada opetustaan kaltaisiltaan ja ovat myös kelvottomia opettamaan myöhemmin kaltaisiaan. Kaatuneiden huollossa hautaustoimilain vaatimukset vainajan muiston, katsoimuksen ja toivomusten kunnioittamisesta vainajan ruumiin tai tuhkan käsittelyssä ovat vaarassa tulla loukatuiksi sotilaspapeille määrättyjen tehtävien osalta kirkkoon kuulumattomien vainajien suhteen. Siksi on väärin, että näitäkään tehtäviä ei voi hakea hoitamaan ihminen, jolle sana hautaustilaisuus ei ole synonyymi sanalle siunaustilaisuus, vaan joka näkee eri katsomukset laajemmin.

Toivon oikeusasiamiehen tekävän seuraavaa:

i) Puolustusvoimille on kerrottava, että evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkoon kuuluvan on — perustuslain yhdenvertaisuussäännöksen tähden ja muuhun pakottavan lain puuttessa — voitava valita palvelusohjelman osana olevien evankelis-luterilaisten tai ortodoksisten oppituntien sijasta elämäkatsomukselliseen opiskeluun osallistuminen ja että tämä on määrättävä Yleisessä palvelusohjesäännössä. Vaikka tämä mahdollisesti on jo epävirallisena käytäntönä niille, jotka pääsevät siitä jyvälle, puolustusvoimien on tehtävä tämä käytäntö viralliseksi ja kaikkien tiedettäväksi Yleisessä palvelusohjesäännössä. Puolustusvoimien on huolehdittava, että elämäkatsomuksellisen opiskelun sisältö on säilytettävä uskonnottomana ja sikäli tunnustuksettomana ja kaikkien yhteisesti jaettavissa olevana silloinkin, kun kirkkoon kuuluvatkin saisivat tähän opiskeluun osallistua.

ii) Puolustusvoimille on kerrottava, että on vastoin perustuslain yhdenvertaisuussäännöstä määrätä sotilaspappien vastuulle myös ei-kirkolliseen kansalaiskasvatukseen liittyviä tehtäviä sen sijaan, että näitä tehtäviä hoitamaan voisi hakea jokainen asianmukaisen koulutuksen hankkinut uskonnollisesta asemastaan riippumatta.

Jouni Luukkainen

Kolme LIITETTÄ, jotka mainittu tekstissä

Tiedoksi (ilman liitteitä):
Pääesikunta, oikeudellinen osasto
Pääesikunta, henkilöstöosasto